

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΟΔΩΡΑ Η ΜΙΜΑΔΑ - ΧΟΡΕΥΤΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ

1. Εισαγωγή

Από τον χώρο μελέτης της πρώιμης-μεσοβυζαντινής περιόδου, εικάζεται ότι ο χρόνος και τόπος προέλευσης της Θεοδώρας δεν είναι απόλυτα σαφείς και, ίσως, αμφότερα αμφισβητούνται. Έτσι, από τους κλασικούς και μεταγενέστερους ιστορικούς-βιογράφους της, από τη γνώμη των οποίων συναποτελείται η συγκεκριμένη διατριβή, θα επιδιωχθεί να προσδιορισθούν οι ιδιότυπες εκείνες παράμετροι που αφορούν και, εν μέρει, σκιαγραφούν, τη γέννηση και καταγωγή της αυτοκράτειρας.

2. Βασική αρχαία πηγή

Προκόπιος

Ο Προκόπιος, στηλιτευτικά γλαφυρός στις περιγραφές για τη ζωή της Θεοδώρας, είναι ωστόσο ιδιαίτερα λακωνικός στα όσα αφορούν την καταγωγή της, αφήνοντας τις κοινότυπες λεπτομέρειες στους άλλους βιογράφους της. Έτσι, ο χρονικογράφος διατείνεται ότι πατέρας της μετέπειτα αυτοκράτειρας ήταν κάποιος θηριοτρόφος Ακάκιος,¹ πιθανόν κυπριακής καταγωγής, ενώ, μητέρα της υπήρξε μια πρώην χορεύτρια και εταίρα.² Επίσης ο Προκόπιος, επιθυμώντας να απομονώσει τη Θεοδώρα από το ιστορικό της πλαίσιο, συμπεραίνει ότι, όσον αφορά την ίδια, επρόκειτο για κλασική και ηθελημένη περίπτωση εκπόρνευσης. Με ρητορική, λοιπόν, δεινότητα αλλά και άκρως «μειωτικούς όρους», ο Προκόπιος περιγράφει ό,τι κυρίως τον σκανδαλίζει σχετικά με την κόρη του Ακακίου και συγκεκριμένα την προώθηση στον αυτοκρατορικό θρόνο και στην εξουσία μιας γυναίκας

¹Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμεν., τόμ. VI, κεφ. IX, πργφ. 1-3, σ. 102, πρβλ. Alemanus, *Procopii Caesariensis, Arcana Historia*, V. I, σσ. 120-129.

²Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμεν., τόμ. VI, κεφ. IX, πργφ. 1-3, σ. 102.

κατώτατης κοινωνικής τάξης και γεννημένης σε ταπεινό περιβάλλον ανάξιο, κατά τη γνώμη του, του θρόνου στον οποίο εκείνη ανήλθε.³

3. Σύγχρονοι βυζαντινολόγοι – Ιστορικοί συγγραφείς – Μυθιστοριογράφοι

3.1 C. Diehl

«Από τι είδους οικογένεια κατάγεται η Θεοδώρα, ούτε και αυτό είναι απόλυτα σίγουρο», ισχυρίζεται ο C. Diehl,⁴ αμφισβητώντας, έτσι, ακόμη και τον Προκόπιο. Ο θρύλος, από ένα είδος σεβασμού στην αυτοκρατορική τάξη όπου αυτή ανυψώθηκε, της έδωσε μια ιδεατή, ευάρεστη προέλευση και της έδωσε για πατέρα έναν «σοβαρό και σοφό συγκλητικό».⁵ «Στην πραγματικότητα η καταγωγή της φαίνεται πως ήταν πολύ πιο ταπεινή»⁶ συμπληρώνει εδώ ο ίδιος και παρά το ευγενές και ραφιναρισμένο «στυλ» του, συγκλίνει με την εκδοχή του σύγχρονου της Θεοδώρας Προκοπίου, σχετικά με την προέλευσή της. Τόσο ταπεινής μάλιστα, ώστε όπως δηλώνει ο Μακεδόνας ειδωλολάτρης διανοούμενος Ιωάννης Στοβαίος,⁷ «δε θα μπορούσε να υπάρξει κατώτερη και το μόνο που θα μπορούσε να ελπίζει ήταν να γίνει κάποτε μια ηθοποιός και εταιρά σαν τη Φρόνη ή την Ασπασία».⁸

Ο Γάλλος βυζαντινολόγος αναφέρει πως η Θεοδώρα, παιδί ακόμη, ήρθε στο Βυζάντιο με τους δικούς της. Τον πατέρα της Ακάκιο, με πιθανή καταγωγή από την Κύπρο, την χορεύτρια μητέρα προερχόμενη ίσως από τη Συρία και τις δύο, νεότερες αδελφές της Κομιτώ και Αναστασία. Η μετέπειτα αυτοκράτειρα μεγάλωσε και ανατράφηκε⁹ στην Κωνσταντινούπολη, την πολύβουη εκείνη και πολύφωνη

³ Προκοπίου, *Απόκρυφη Ιστορία*, αρχ. κείμεν., τόμ. VI, κεφ. IX, πργφ. 1-3, σ. 102 πρβλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, εισ., σ. 16.

⁴ βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. I, κεφ. I, σ. 13, πρβλ. J. McCabe, *The Empresses of Constantinople*, κεφ. I, σσ. 8, 21, 23, 26, 27, 28-51, κεφ. II, σσ. 82-83.

⁵ C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. I κεφ. I, σ. 13.

⁶ C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. I, κεφ. I, σ. 13.

⁷ Διανοούμενος, φιλόσοφος και στοχαστής του 6^{ου} μ.Χ. αι. Καταγόμενος από τους Στόβους, εξελληνισμένη πόλη της Μακεδονίας.: C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. I, κεφ. I, σσ. 13-15 πρβλ. G. Rachtet, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σσ. 49-50.

⁸ βλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. I, κεφ. 1, σσ. 13-18 πρβλ. G. Rachtet, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σ. 49.

⁹ C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. I, κεφ. I, σσ. 13, πρβλ. J. A. S. Evans, *The Empress Theodora, Partner of Justinian*, σ. 149.

πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας Όμως σ'όλη της τη ζωή κυριευμένη από έναν έντονο αταβισμό, κράτησε την σφραγίδα και την αγάπη για την ιδιαίτερη πατρίδα της. Εν αντιθέσει με τον Ιουστινιανό, τον γεννημένο στα δύσβατα βουνά της βόρειας Μακεδονίας, της αρχαίας δηλαδή Ιλλυρίας και κατά συνέπεια έντονα επηρεασμένο από το ρωμαϊκό πνεύμα, η ίδια παρέμεινε μια καθαρή ανατολίτισσα. Μια συριακών καταβολών γυναίκα, η οποία διατήρησε μέσα της έντονες όλες τις ιδέες, δοξασίες και προκαταλήψεις της φυλής της.¹⁰

3. 2 Κ. Θεοχάρους

Στο ιστορικό μυθιστόρημα του Κ. Θεοχάρους,¹¹ γύρω στο 500 μ.Χ. και σε μια μικρή πόλη της «Κοίλης Συρίας»,¹² γεννήθηκε η Θεοδώρα και μετέπειτα αυγούστα,¹³ κόρη του σαλτιμπάγκου-αρκουδοτρόφου Ακακίου και μιας πρώην εταίρας και χορεύτριας από την Αντιόχεια.¹⁴ Αντίθετος με το αινιγματικό ύφος του Προκοπίου, αλλά συγχρόνως, μάλλον, ταυτόσημος με τον C. Diehl, ο Κ. Θεοχάρους αποφαινεται πως ο Ακάκιος¹⁵ είχε κατά πάσα πιθανότητα τις ρίζες του στην Κύπρο, απ' όπου και ξεκίνησε μαθαίνοντας την τέχνη του σαλτιμπάγκου από κάποιο παλιό μίμο και γητευτή ζών τον Θαδδαίο. «...Μα καθώς ο χρόνος αλλοιώνει λιθάρια, κυρτώνει ράχες και σβύνει από το μνημονικό τις ευεργεσίες, ο Ακάκιος λησμόνησε τις ευεργεσίες του δασκάλου και προστάτη του...».¹⁶ Η παραπάνω φράση αποτελεί αναφορά στην αγνωμοσύνη του ορφανού και πεινασμένου μαθητή προς το φίλο και σωτήρα του που κάποια στιγμή εγκατέλειψε τη δουλειά του, έφυγε από το νησί του και μετά από πολλές περιπέτειες κατέληξε στην Αντιόχεια για να συνεχίσει τη ζωή του στη Συρία. Εκεί, αργότερα συνάντησε και εκ των υστέρων παντρεύτηκε την καλλιτέχνη, της οποίας το όνομα σήμερα λανθάνει από τους σύγχρονους,

¹⁰C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. Ι, κεφ. Ι, σ. 13-19, πρβλ., C. Diehl, *Theodora: Empress of Byzantium*, μέρ. Ι, κεφ. Ι, σ. 13

¹¹Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, σσ. 16-17.

¹²Επαρχία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, αποκαλούμενη «Κοίλη». Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, κεφ. Ι, σ. 13.

¹³Μια άλλη ονομασία για την αυτοκράτειρα, παρμένη από τον τίτλο του ομώνυμου βιβλίου του Κ. Θεοχάρους: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, τίτλος.

¹⁴Πόλη της Συρίας, τρίτη σε έκταση και πληθυσμό μετά τη βασιλεύουσα και την Αλεξάνδρεια, με περίπου τριακόσιες χιλ. κατοίκους, αριθμός τεράστιος για τον 6ο μ. Χ., αι.: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, κεφ. Ι, σ. 13.

¹⁵Όνομα προερχόμενο από το στερητικό «α» και «κακός» αντίστοιχο με το λατινικό Innocenti, δηλαδή Ιννοκέντιος: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, κεφ. Ι, σ. 13, πρβλ. P. Cezaretti, κεφ. Ι σ.29.

¹⁶Κ. Θεοχάρους, *Θεοδώρα*, κεφ. Ι, σ. 11.

τουλάχιστον βιογράφους της. Μια γυναίκα με πολύ χαλαρή ηθική, ανάλογη με εκείνη που συναντούσε κανείς στον κόσμο του υποβαθμισμένου θεάματος και του τσίρκου. Στη Συρία, η ιδιόρρυθμη αυτή οικογένεια αντιμετώπισε πολύ σοβαρά προβλήματα επιβίωσης, καθώς και διάφορες αντιξοότητες·τόσες, ώστε σύντομα οι γονείς της μικρής Θεοδώρας απεφάσισαν μια νέα μετανάστευση, αυτή τη φορά πιο δύσκολη και με πολλές κακουχίες. Έτσι, ήταν στα πρώτα, περίπου, δέκα χρόνια του έκτου μ.Χ. αιώνα,¹⁷ όταν, έπειτα από ένα μεγάλο περιπετιώδες ταξίδι, η «φαμίλια» του Ακακίου έφθασε και ρίζωσε στην Κωνσταντινούπολη¹⁸ τη φημισμένη Πόλη του Κωνσταντίνου.¹⁹

3.3 P. Cezaretti

Εν τω μεταξύ, ο ιστορικός P. Cezaretti²⁰ βρίσκεται αντίθετος από τις απόψεις των C. Diehl και K. Θεοχάρους σχετικά με την προέλευση της Θεοδώρας. Τοιουτοτρόπως, στην πρόσφατη μελέτη του για την μέλλουσα αυγούστα, ο Ιταλός ιστορικός εικάζει πως ο Ακάκιος, πατέρας της σύνευνης του μεγάλου Ιλλυριού Μακεδόνα Αυτοκράτορα Ιουστινιανού,²¹ πρέπει να γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη ή στη γύρω περιοχή κατά το 475 μ. Χ. ή λίγο νωρίτερα. Επειδή δε τότε Πατριάρχης Κωνσταντινούπολης ήταν ο συνονόματός του Ακάκιος (472-489 μ. Χ.), δια τούτο και όταν βαπτίστηκε του δόθηκε το όνομα του ιεράρχη. Η οικογένεια του Ακακίου ήταν μάλλον υποτακτικοί ή παρατρεχάμενοι στο πατριαρχικό περιβάλλον. Επειδή δε την εποχή εκείνη οι άνθρωποι παντρεύονταν σε πολύ νεαρή ηλικία για να αποκτήσουν γιούς, το ίδιο πιθανολογείται και για τον ίδιο.²²

¹⁷Κατά τον Κ. Θεοχάρους, τον Ιανουάριο του 506 μ.Χ., περίπου: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, κεφ. ΙΙ, σ. 34.

¹⁸Δεύτερη Ρώμη και Πόλη του Κωνσταντίνου, ήσαν δύο από τις αρκετές ονομασίες της Κωνσταντινούπολης κατά την πρώιμη υστεροχριστιανική εποχή: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, κεφ. ΙΙ, σ. 36.

¹⁹Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, κεφ. ΙΙ, σσ. 34-36.

²⁰P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. Ι, σ. 29.

²¹Φλάβιος Σαββάτιος Ιουστινιανός ή Φλάβιος Ανικιανός Ιουστινιανός. Από γενιά χωρικών, από Γότθους γονείς, γεννήθηκε στο Ταυρίσιο (Σκόπια) του Ιλλυρικού, πιθανώς το 483 μ.Χ. Ο πατέρας του, Σαββάτιος, στην πραγματικότητα ονομαζόταν Ιστόκ η δε μητέρα του Βιγκλενίτσα, όνομα που άλλαξε σε Βιγιλαντία: βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. ΙΙ, σ. 51.

²²P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. Ι, σ. 31.

Παράλληλα με τους Προκόπιο, C. Diehl και K. Θεοχάρους, και ο P. Cezaretti υποστηρίζει ότι από το «καλλιτεχνικό» ζευγάρι γεννήθηκαν τρεις κόρες.²³ Η Κομιτώ,²⁴ το 497 μ.Χ., περίπου, η Θεοδώρα,²⁵ περί το 500 μ.Χ., και η Αναστασία,²⁶ γεννημένη το 501 ή 502 μ.Χ. Τρία ονόματα που δε δίνουν μόνο μια αμιγώς ελληνική νότα, αλλά επισημαίνουν ταυτόχρονα και μια ισχυρή χριστιανική παράμετρο στη ζωή αυτής της οικογένειας. Διότι, παρά το κατώτερο υπόβαθρο, την ελαστική συνείδηση και την ηθική υπόσταση, ιδιότητες δηλαδή τελείως ασυμβίβαστες με τους παραδεκτούς κανόνες της εποχής της, τα μέλη της διακατέχονταν από μια γνήσια και δυνατή θρησκευτικότητα.²⁷ Από τον Ιταλό ιστορικό, επίσης, εικάζεται ότι η μητέρα της Θεοδώρας, κατά μια μεταγενέστερη ανεπιβεβαίωτη παράδοση, ήταν αδελφή ενός σημαντικού στρατηγού της αυτοκρατορίας,²⁸ ενώ ο πατέρας της Ακάκιος πέθανε, ίσως, νωρίς και στην ηλικία των 30 χρόνων, κάτι που τότε θεωρούνταν φυσικό εφόσο το προσδόκιμο της ζωής ενός άνδρα της εποχής εκείνης δεν ξεπερνούσε τα σαράντα.²⁹

3. 4 G. Rachet

Στο σημείο αυτό προστίθεται ένα νέο στοιχείο βασισμένο στο μυθιστόρημα του G. Rachet, με ηρωίδα τη Θεοδώρα. Εδώ ο μυθιστοριογράφος, δίνοντας νέα διάσταση στην καταγωγή της βυζαντινής Δέσποινας, όχι μόνο επιμένει ότι η άγνωστη έως τώρα μητέρα της ονομαζόταν Βενέρια,³⁰ αλλά δίνει και μια άλλη άποψη για τον

²³Οι κόρες δεν ανταποκρίνονταν στις φιλοδοξίες των γονιών. Όση αφοσίωση και φόβο να είχαν στο Θεό, εκείνο που επιθυμούσαν πρώτα απ' όλα ήταν αρσενικά παιδιά που σύντομα θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στο οικογενειακό βάλαντιο: βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σσ 30-31 πρβλ. Κουκουλέ, *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τόμ. II, σσ. 164 -165.

²⁴Το Κομιτώ παραπέμπει στο ρήμα «κομάω» και στο αρσενικό ουσιαστικό «κομήτης» και σημαίνει «μακρυμαλλούσα». Επειδή δε ο κομήτης παραπέμπει σε άστρο το πιο πιθανό είναι να είχαν στο μυαλό τους οι γονείς της μικρής το που ακολούθησαν οι Μάγοι της Ανατολής για να φθάσουν στη Βηθλεέμ με την ευκαιρία της σημαντικότερης απ' όλες τις γεννήσεις. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σ. 30.

²⁵Η Θεοδώρα σημαίνει «από Θεού δεδομένη» σε πείσμα του σύγχρονου μύθου που τη θέλει μοιραία και επικίνδυνη. Επειδή δε η παιδική θνησιμότητα στην εποχή εκείνη έφθανε το 50%, το όνομα της Θεοδώρας κατά τον συγγραφέα μπορεί να σημαίνει ευγνωμοσύνη στο Θεό για μια πετυχημένη εγκυμοσύνη, τοκετό και νηπιακή ηλικία: βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σσ. 29-31.

²⁶Το όνομα Αναστασία δεν ανακαλεί στη μνήμη μόνο την Ανασταση, θεμέλιο της χριστιανικής πίστης, αλλά και τον Αναστάσιο, όνομα του αυτοκράτορα εκείνης της εποχής (491-518): βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σ. 31.

²⁷P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σσ. 28-30.

²⁸Πρόκειται για τον άγιο Θεόδωρο: βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σ. 30 πρβλ: Halkin *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, τόμ. II, κεφ. VI, σ. 67.

²⁹P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. I, σ. 29.

³⁰P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σ. 52-54.

πατέρα της. Σε κάποια στιγμή δηλαδή κρίσης ειλικρίνειας, η Βενέρια,³¹ όπως ονοματοδοτείται από τον Γάλλο μυθιστοριογράφο η μητέρα της Θεοδώρας, αποκάλυψε στην κόρη της ότι και η ίδια, όπως ο Ακάκιος, γεννήθηκε στην Κύπρο, αλλά κατόπιν οι γονείς της την πούλησαν σε κάποιον προαγωγό. Εκείνος, αφού την οδήγησε στην Κωνσταντινούπολη, κατόπιν την εξέδιδε, έως ότου η ίδια κατόρθωσε να διαφύγει στην Αντιόχεια όπου γνώρισε και παντρεύτηκε τον Ακάκιο. Η Βενέρια εκμυστηρεύθηκε ακόμη στη Θεοδώρα ότι ο πραγματικός της πατέρας ήταν ένας χριστιανός μονοφυσίτης³² ιερέας που γεννήθηκε στην Έμεσα της Συρίας και, εξ αιτίας της θρησκευτικής του δοξασίας,³³ σκοτώθηκε δια λιθοβολισμού από τον Πατριάρχη Φλαβιανό³⁴ περί το 498 μ.Χ.³⁵ Επίσης, από τον G. Rachet αναφέρεται ότι την ώρα της γέννησης της Θεοδώρας, μια αστραπή που φάνηκε στον ουρανό θεωρήθηκε από τους οικείους της ως σημάδι της καλής της τύχης.³⁶ Της παράδοξης εκείνης μοίρας της, που πολλοί θέλησαν να ερμηνεύσουν ως θεοσημία.³⁷

4. Συμπεράσματα

Από τις παραπάνω απόψεις, συμπεραίνω, πως, ενώ, ο C. Diehl, ο K. Θεοχάρους και ο G. Rachet συμφωνούν με την ιστορική πληροφόρηση του Προκοπίου, ως προς την καταγωγή και προέλευση της Θεοδώρας και της αποδίδουν «ανατολίτικες» καταβολές, με πατρίδα της την Κύπρο και τόπο μετοικεσίας της την Αντιόχεια της Συρίας, τουναντίον, ο Τσεζαρέτι εικάζει πως η μετέπειτα αυτοκράτειρα υπήρξε «γέννημα-θρέμμα της Κωνσταντινούπολης. Όσο για κείμενο του τελευταίου βιογράφου της κόρης του Ακακίου, Ρούσσου, αυτός δεν αναφέρεται διόλου στη γενέθλια πόλη της Θεοδώρας, παρά ασχολείται μόνο με την ενήλικη ζωή της και

³¹P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σ. 52.

³²G. Rachet, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σ. 54.

³³Αίρεση που παραδέχεται μόνο τη μια φύση του Χριστού, δηλαδή τη θεία και την οποία θα συναντήσουμε ξανά στα επόμενα κεφάλαια λόγω του θρησκευτικού δόγματος της Θεοδώρας.: βλ. G. Rachet, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σσ. 53-55.

³⁴Καθολικός Πατριάρχης της Αντιόχειας και φοβερός διώκτης των μονοφυσιτών: βλ. G. Rachet, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σ. 54.

³⁵Κατά τον G. Rachet, ένα χρόνο πριν από τη γέννηση της Θεοδώρας: βλ. G. Rachet, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σ. 54.

³⁶Η αστραπή την ώρα της γέννησης ενός ατόμου θεωρείται οίωνος τύχης, πίστευαν οι αρχαίοι και οι σύγχρονοι της Θεοδώρας φιλόσοφοι. Μάλιστα, ο αστρολόγος Ιωάννης Λύδος, καλός φίλος και σύμβουλος της, βλέποντας μια αστραπή να πέφτει πάνω στη μετέπειτα αυτοκράτειρα, θέλησε να συντάξει το ωροσκόπιό της και έτσι πρόβλεψε τη μεγάλη τύχη της: βλ. Ρασέ, *Θεοδώρα*, κεφ. III, σσ. 49-51.

³⁷βλ. G. Rachet, *Θεοδώρα*, πρβλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, εισ. σ. 5.

την περίοδο συνδιακυβέρνησής της με τον Ιουστινιανό. Γι αυτό και δεν συμμετείχε στο κεφάλαιο της καταγωγής της.

